

Бабаев Д.Б., Сайпидинова Б.А.

**СТУДЕНТТЕРДИН МААЛЫМАТТЫК-КЕСИПТИК
КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН
ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ**

Бабаев Д.Б., Сайпидинова Б.А.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ
ИНФОРМАЦИОННО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ**

D.B. Babayev, B.A. Saipidinova

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR
FORMATION OF INFORMATION-PROFESSIONAL
COMPETENCE OF STUDENTS**

УДК: 378.002/12.74

Бул макала студенттердин маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүгүнүн каражаты катары интеграцияланган окутуудагы педагогикалык шарттарына арналган. Ошондой эле «шарт» деген түшүнүктүн түрдүү аныктамасы берилген. Дисциплиналар аралык байланыштарды пландаштырууда негизги төрт деңгээл - тармактык, курсдук, тематикалык жана ар бир сабактык болушу мүмкүн. Макалада пландаштыруунун тематикалык түрү тандалган. Баалуулук мамилелерине өбөлгө түзүү үчүн тажрыйба тарабынан иштелип чыккан жолдордун жана каражаттардын чагылдыруу үчүн илимий макалада кызыктуу окутууну, окуу материалынын жаңылыктатуулугу, билимди иш жүзүндө практикалык колдонууну көрсөтүү, изилденген дисциплиналардын ортосундагы өз ара байланыштарды жүзөгө ашыруунун жолдору каралган. Интеграцияланган курсун пайдалануунун мүмкүнчүлүктөрү берилген. Жогоруда көрсөтүлгөн көйгөйлөрдүн негизинде, чектеш дисциплиналарды үйрөнүү менен кесиптик ишти жүзөгө ашыруу үчүн педагогикалык шарттардын натыйжалуу иштешине өбөлгө болгон комплекстер аныкталган.

Негизги сөздөр: студенттер, интеграцияланган окутуу, педагогикалык шарттар, компетенттүүлүк, орто кесиптик окуу жайлары, окуу процесси, мотивация.

Данная статья посвящена педагогическому условию интегрированного обучения как средства формирования информационно-профессиональной компетентности студентов. Также в статье рассматривается исследование понятие “условие”. В планировании межпредметных связей можно выделить четыре основных уровня - сетевой, курсовой, тематический и поурочный. В статье мы рассмотрели тематический вид планирования. Интегрированное обучение будет более эффективно в формировании информационно-профессиональной компетентности студентов. Среди многообразия путей и средств, выработанных практикой для стимулирования ценностного отношения в научной статье, мы рассмотрели новизну учебного материала, показ практического применения знаний на

практике и осуществление взаимосвязей между изучаемыми дисциплинами. Даны возможности использования интегрированного курса обучения. В связи вышесказанными проблемами обучению межпредметных взаимодействий и профессиональной компетентности выявлены комплекс эффективных педагогических условий.

Ключевые слова: студенты, интегрированное обучение, педагогические условия, компетентность, среднее профессиональное учебное заведение, учебный процесс, мотивация.

This article is devoted to the pedagogical condition of integrated learning as a means of forming students' informational and professional competence. The article also examines the concept of “condition”. In the planning of intersubject communications, four main levels can be distinguished - network, thematic, and class. In the article, we examined the thematic type of planning. Integrated training will be more effective in the formation of information and professional competence of students. Among the variety of ways and means developed by practice to stimulate a value relationship in a scientific article, we examined the novelty of the training material, showing the practical application of knowledge in practice and the implementation of the relationships between the studied disciplines. The possibilities of using an integrated training course are given. In connection with the aforementioned problems of teaching intersubject interactions and professional competence, a complex of effective pedagogical conditions has been identified.

Key words: students, integrated education, pedagogical condition, competence, secondary vocational educational institution, educational process, motivation.

Орто кесиптик окуу жайлардын студенттеринин маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу каражаты катары аларды окутуу боюнча студенттердин келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүнө умтулуусун, маалыматтык-кесиптик билим системасын, жөндөмдөрүн жана көндүмдөрүн, өз алдынчалуулугун, чыгармачыл активдүүлүгүн, талдоо жана

өз ишин долбоорлоого жөндөмдүүлүгүн калыптандырууга багытталган педагогикалык жараяны менен байланыштурууга болот.

Заманбап билим берүү маселелери менен алектенген изилдөөчүлөр, туура тандалган педагогикалык шарттардын комплекси педагогикалык системасынын натыйжалуулугун кыйла жогорулатууга жөндөмдүү болот деп эсептешет. Педагогикалык изилдөөлөрдө “шарт” деген түшүнүк жетиштүү эле деңгээлде кеңири колдонулат. Атап айтканда, В.А.Беликов педагогикалык шарттарга төмөнкү шарттарды киргизет, алар аң-сезимдүү түрдө билим берүү процессинде түзүлөт жана бул процесстердин ишке ашырылышы өтө натыйжалуу өтүшүн камсыз кылат. Мындан тышкары, “педагогикалык шарттарды кырдаалга, абалга, объекттердин жыйындысына, процеске таасир көрсөтүүчү, тышкы жагдайлар менен гана камтуу мүмкүн эместигин”, анткени инсанга билим берүү субъективдүү жана объективдүү, ички жана тышкы, маанимаңызын жана кубулуштардын өзүнүн биримдигин көрсөтөт» деп ал белгилейт [1, 24-б.]. Педагогикалык шарттар – бул максатка ылайык тандап алуунун натыйжасы, конструкциялоо жана кармоо элементтерин, ыкмаларды, ошондой эле окутуунун уюштуруу формаларын дидактикалык максаттарына жетүү үчүн колдонуу деп В.И.Андреев белгилейт [2, 250-б.].

Педагогикалык шарттар бул – “педагогикалык процесстин анын натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган иш-чараларынын жыйындысы” деп түшүнгөн Е.В. Яковлевдин көз карашына кошулабыз [3, 80-б].

Орто кесиптик окуу жайлардын студенттеринин маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүгүн түзүү каражаты катары интеграцияланган окутуунун ишке ашышына өбөлгө түзүүчү, педагогикалык шарттарды табуу учурунда, биз төмөнкүлөрдү эске алдык:

- информатика жана эсептөөчү техника жаатындагы адистерди кесиптик даярдоонун сапатына социалдык талаптарды коюу;
- орто кесиптик окуу жайлардын студенттеринин маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүгүн түзүү каражаты катары интеграцияланган окутуу көйгөйлөрүнүн абалын талдоонун жыйынтыктары;
- маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүктү калыптандыруу процессинде интеграцияланган окутууну ишке ашыруунун өзгөчөлүктөрүн табуу;
- системалуу, ишмердик жана интеграциялык мамилелердин мүмкүнчүлүктөрүн эсепке алуу.

Мындан тышкары, биздин пикирибиз боюнча,

орто кесиптик окуу жайлардын студенттеринин маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда интеграцияланган окутууну ишке ашыруунун өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен белгиленген шарттардын айкалышы иликтенип жаткан процесстин бардык жактарын камтуучу динамикалык жыйындысы болушу керек. Биз жүргүзгөн изилдөөдө интеграциялык окутуунун натыйжалуу иштешин, педагогикалык шарттарга ылайык, колледждин студенттеринин маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун каражаттары катары билишет. Өз ара байланышкан формалардын топтомун, окуу процессинин каражаттарын жана методдорун, өз жөндөмдөрүн маалыматтык-кесиптик билим берүүнү өздөштүрүүдө максималдуу түрдө ишке ашырууга шарт түзгөн көндүмдөрүн жана жөндөмдөрүн, мотивацияны, өз алдынчалыкты, чыгармачылык активдүүлүктү калыптандыруу деп түшүнөбүз.

Изилдөөнүн көйгөйлөрүнөн, ишмердик жана интеграциялык мамилелердин максаттарынан улам, интеграцияланган окутуу каражаттары аркылуу колледждин студенттеринин маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүгүн түзүү процесси төмөнкү шарттарды аткарууда кыйла натыйжалуу болот деп божомолдойбуз:

- окуу процессин мотивациялык - дем берүүчү коштоосун уюштуруу;
- жалпы кесиптик жана атайын циклдердин дисциплиналарын предметтик аралык интеграциялоосун пайдалануу;
- студенттерди проблемалык-чыгармачылык ишмердүүлүккө киргизүү.

Аталган шарттардын мазмунун ачабыз. Биринчи педагогикалык шарт-окутуу процессин мотивациялык-стимулдаштыруучу коштоону уюштуруу.

Бул процессинин жүрүшүндө, изилдөөчүлөр эки тарапты белгилешет: ички сезимдер, кызыкчылыктары, ынанымдары муктаждыктары менен байланышкан, мотивдерди түзүү жана өнүктүрүүчү сырткы байланыштар. Түрткү берүү - ишмердүүлүк кылууга каалоону чакырган себеп же кырдаал болуп саналат [4, 45-б]. Андан башка адам ишмердүүлүгүнүн детерминациялоодогу маанилүү жагдай, сырткы таасирлерди көрсөткөн объективдүү фактор катары да эсептелинет. Ошентип, мотив адам психологиясы менен байланышы бар, ал эми стимул - тышкы фактор болуп саналат. Бул учурда, стимул катары ар кандай кубулуш болушу мүмкүн, анын ичинде окутуучу тарабынан атайын түзүлгөндүр да.

Биз жүргүзгөн изилдөөбүздө окуу жараянына умтулуучулук жана кызыктыруучу коштоп жүрүүсүн ишке ашыруу үчүн кесипти аңдап-таанууга баалуу мамиленин, жалпы жана атайын сабактардын изилдөө кызыкчылыгына түрткү берүү аркылуу карайбыз.

Кесипке карата баалуу мамилени стимулдаштыруунун алкагында биз мугалимдин максатка багытталган иш-аракеттерин, өзүнүн маалымат жана кесиптик компетенттүүлүгүн үзгүлтүксүз жакшыртуу боюнча студенттердин туруктуу суроо-талабын түзгөндүгүн түшүнөбүз.

Баалуулук мамилелерине өбөлгө түзүү үчүн тажрыйба тарабынан иштелип чыккан жолдордун жана каражаттардын көп түрдүүлүгү менен ар түрдүүлүктү чагылдыруу үчүн төмөнкүдөй бөлүүгө болот: кызыктуу окутуу; окуу материалынын жаңылыктуюлуугу; билимди иш жүзүндө практикалык колдонууну көрсөтүү; топто оң микроклиматты түзүү; изилденген дисциплиналардын ортосундагы өз ара байланыштарды жүзөгө ашыруу. Ар бир конкреттүү кырдаалда студенттин тандап алган кесиптик ишине болгон өзүнүн оң мамилесин жана аны менен иштөөнүн каалоосун камсыз кылган, мотивациясына түрткү берүүнүн тигил же бул түрүн тандоо ишке ашырылат.

Жазылган илимий макалада колледждин студенттеринин маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүгүн түзүүгө таасир этүүчү мотивациялык-дем берүүчү коштоо, анын бардык мотивациялык, когнитивдик жана ишмердик-практикалык компоненттеринде чагылдырылуусун табуусу керек деген көз карашты карманабыз. Ошентип, мотивациялык компонентинде, ал кесиптик жарамдуулугун студенттин ишенимдерин өнүктүрүү аркылуу, өзүндө кесиптик маанилүү сапаттарды тарбиялоо зарылдыгын түшүнүү менен ишке ашырылат.

Экинчи педагогикалык шарт бул предметтер ортосундагы жалпы кесиптик жана атайын циклдердин интеграциясын колдонуу. Орто кесиптик окуу жайлардын студенттеринин маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу милдети билим алуунун системалуулука багытталууну, билимдерин тереңдетүүгө жана жалпылоого, ой жүгүртүүнүн өз алдынчалыгын өнүктүрүүгө, стандарттык эмес жагдайларда аракеттенүүгө алган билимди практикада колдоно билүүнү талап кылат. Бул милдетти чечүү үчүн биз тараптан тиешелүү аймакта дисциплинаны интеграциялоонун контекстинде “Кесиптик ишмердүүлүк жаатындагы информациялык технологиялар” башка дисциплиналар менен жалпы кесиптик жана атайын циклдердин интеграцияланган курсун куруу, мында предметтик аралык мүнөздү чагылдырган окуу

материалдардын мазмунун жана сабактарды тандап алуу, ар кандай деңгээлде жана ар кандай багыттарда предметтер аралык интеграцияны толук түрдө чагылдыруу менен каралат.

Биз интеграцияланган курсту пайдалануу төмөндөгүлөргө мүмкүндүк берет деп ишенебиз:

- студенттердин жалпы кесиптик жана атайын циклдердин дисциплиналарын терең өздөштүрүүсүн камсыз кылуу үчүн билимдин ар кандай элементтеринин ортосундагы байланышты орнотуу, кесиптик ишмердиги жөнүндө аларда азыркы учурдагы заманбап түшүнүктөрдү калыптандыруу;

- чектеш дисциплиналарды үйрөнүү жана кесиптик ишти жүзөгө ашыруу үчүн жетиштүү болгон комплекстүү билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү калыптандыруу;

- тандалып алынган адистиктин дисциплиналарын окууга болгон кызыкчылыкты колдоо.

Студенттерге алардын ар бири билимдин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн татаал системасы болуп саналган, ар түрдүү сабактардын кыйла көп санын окуп үйрөнүүгө туура келет. Дисциплиналардын компоненттеринин ортосундагы байланыштар ар түрдүү жана алар орнотулуп жаткан элементтердин мазмунуна жараша болот. Өз ара байланыштарды интеграциялык процесс сыяктуу күчөтүү, кандайдыр бир өз алдынча тармактардагы билимдердин же практикалык милдеттердин жалпы методдорун чечүү үчүн жалпы теориялык концепцияларды түзүүнүн натыйжасында жүрүп жатат.

Биринчи учурда интеграция билимдин теориясынын жана фундаментализациясында, ал эми экинчисинде - алардын практикалык мүнөзүн бекемдөөдө байкалат. Ошентип, билимдерди бириктирүү жаңы теориялык жана практикалык натыйжаларга, жалпысынан, колледждин студенттеринин маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүк деңгээлин жогорулатууга алып келиши мүмкүн.

Үчүнчү педагогикалык шарт-студенттерди көйгөйлүү-чыгармачылык ишмердүүлүккө киргизүү. Бул шарттын негизинде интеграцияланган курсту окутуу процессинде, көйгөйлүү сабак берүүнүн ар кандай формаларын колдонуу максатка ылайыктуу деп эсептейбиз.

Ушундан улам, биз, билим берүүнүн кайра айлануучу, кайра өндүрүүчү жана чыгармачылык менен колдонууну, студенттердин чыгармачыл-издөөчүлүк жана изилдөө ишмердүүлүгүнүн ролун жогорулатууну, көйгөйлүү-чыгармачыл жана комплекстүү милдеттердин системасын киргизүүнүн жолдорун аныктоо керектигин байкадык. Андан башка окутуунун ар

кандай дидактикалык каражаттарын комплекстүү колдонуунун негизинде ишти активдештирүүнү күчтөндүрсө, колледждин студенттеринин маалыматтык-кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда интеграцияланган окутуу кыйла натыйжалуу болот деп божомолдойбуз. Бул жобону биз үчүнчү педагогикалык шартты жүзөгө ашыруу менен байланыштырабыз - студенттерди көйгөйлүү-чыгармачылык ишке киргизүү.

Биздин илимий макалабызда көйгөйлүү-чыгармачыл ишмердүүлүк деп, билим издөөнүн же максатка жетүүнүн жаңы каражаттарын түзүү менен жаңы билим алууга студенттердин кесиптик мүнөздөгү кээ бир көйгөйлүү маселени же жагдайды чечүүсүн түшүнсөк болот.

Көйгөйлүү окутуунун башкы милдети болуп, жеткиликтүү деңгээлде бийик, бирок студенттер үчүн мүмкүн болгон татаалдык деңгээлде, жаңы билим алуу жөндөмдүүлүгүн камсыз кылуу жана талапты пайда кылган, тийиштүү көйгөйлүү кырдаалдарды издөө болуп саналат. Көйгөй түрүндө тартууланган окуу материалдары студенттердин кызыгуусун жаратабы же жокбу, мугалимдин чеберчилигинен көз каранды. Окутуучунун максаты-белгиленген көйгөйдү туура чечүү үчүн бардык аудиторияга ой жүгүртүү ишин активдештирүү керек.

Студенттерди көйгөйлүк-чыгармачылык ишмердүүлүккө кошуу үчүн тиешелүү көйгөйлүү маселенин же милдеттердин бар болуусу кажет башкача айтканда муктаждыкты жараткан жана жаңы билим алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылган кээ бир көйгөйлүү жагдайлар. Көйгөйлүү кырдаал, мурунтан эле бар болгон билимдер жана аракеттердин өздөштүрүлгөн ыкмалары аркылуу максаттарга жетүү мүмкүн болбогондуктан таанып-билүү зарылдыгын пайда кылуучу кырдаал катары мүнөздөлөт. Бул учурда, окутуучу билимди даяр түрүндө билдирбей, студенттердин алдына милдетти (маселени) коет, аларды кызыктырат, анын чечүү жолун табууга түртөт.

Ошондуктан, проблемалуу окутуу идеясына таянуу менен, биз студенттердин көйгөйлүк-чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн ишке ашырууда келечектүүлүгүнүн үч деңгээлин көрүп турабыз: окуу материалынын проблемалуу баяндалышы; жарым-жартылай издөөчүлүк; изилдөөчүлүк.

Окуу материалынын проблемалуу баяндоосунун

жүрүшүндө педагог көйгөйдү өзү коет, көйгөйлүү кырдаалды түзөт, анда келтирилген карама-каршылыктарды ачып берет, аны чечүү жол жобосун билдирет. Көйгөйлүү баяндоо ылайыктуу болуп саналган учурлар, студенттер жетиштүү билимге ээ эмес болсо, биринчи жолу тигил же бул көрүнүштөргө дуушар болушса. Бул учурда, издөөнү мугалим өзү жүзөгө ашырат. Маңызы боюнча, ал аларды муну менен андан аркы ушундай өз алдынча иштөөгө даярдоо менен бирге эле, студенттерге жаңы билимдерди изилдөө, издөө жана ачуу жолун көрсөтөт. Жарым-жартылай издөөчүлүк деңгээли, педагогдор көйгөйдү жаратууда, көйгөйлүү кырдаалды билдирет, ал эми студенттер аны өз алдынча же педагогдун жардамы менен чечишет. Ишмердүүлүктүн бул түрүнө көйгөйдүк-издөөчүлүк маектешүүсүн киргизсе болот.

Анын жүрүшүндө окутуучу студенттердин алдына ырааттуу жана өз ара байланыштуу бир катар маселелерди коет, аларга жооп берип жатып, алар кандайдыр бир сунуштарды айтканга жана андан кийин алардын адилеттүүлүгүн өз алдынча далилдөөгө аракет кылышы керек. Ошону менен бирге жаңы билимдерди өздөштүрүүдөгү өз алдынча алдыга карай илгерилөөнү ишке ашырышат.

Бул методдорду ишке ашыруу педагогикалык процесстин катышуучуларынын өз ара аракеттенүүсүнүн ийкемдүү формаларын пайдалануусуна жол ачат. Буга аудиториянын таанып-билүүчүлүк милдеттерди чечүү боюнча жалпы аракеттерин уюштуруу өбөлгө болушу керек, көйгөйлүү топторго студенттердин биригүүсү, фронтталдык иштерди жүргүзүү жана жекече өз алдынча иштөө үчүн шарттарды түзүп берүү.

Адабияттар:

1. Беликов В.А. Компьютерные технологии в среднем профессиональном образовании (моделирование экспериментов) // Среднее профессиональное образование в регионе: проблемы, поиски, решения. Тезисы докладов Всероссийс. науч.-практ. конф. - Казань, 1996. - С. 24-26.
2. Андреев В.И. Педагогика. - М., 2012. - С. 504.
3. Читалин Н.А, Кирилова Г.И., Кит Ю.В. Фундаментализация обучения естественно-математическим дисциплинам в ССУЗ. Часть III / Под ред. Н.А.Читалина. - Казань, 2000. - 84 с.
4. Иванов В.Г., Иванова Т.А. Междисциплинарные связи в образовательном процессе. // Среднее профессиональное образование. - 2000. - №12. -С. 44-46.